

הברזל ש'נפל אל המים' - מפרשיות הנבואה על אלישע

הרב אלחנן בן נון, רב הישוב שילה

ראוי הוא רבנו, ידידנו, היקר הרב דברת למה שכתוב במאמר הזה ועל משמעות תפקידם של גדולי תורה בקהלותיהם ולצבור כלו. הן הרב יונה הוא זקן רבני בנימין בעת החדשה, והטביע חותמת עמוקה, והשפיע מסביב על רבות מדרכי ההנהגה הרוחנית של הקהלות במקומנו. נאמר לו 'כה לחי' שירבה חילים לתורה להגדילה ולהאדירה.

ד. חוזה או מתחזה
ה. משמעות הברזל במים
ו. ארונו של יוסף
ז. להרים את ממלכת ישראל

פתיחה
א. בקשת המקום
ב. בני הנביאים - תלמידים של מי?
ג. מופת זה על שום מה?

פתיחה

מיד אחרי תאור הכשלון הגדול של גיחזי כותב הנביא פרשיה קצרה בת שבעה פסוקים שעניינה אינו ברור כל כך, והיא נראית קטועה. בתחלת פרק ו' (מלכים ב') מתאר הנביא את נסיונם של בני הנביאים להקים להם מקום לשבת על יד הירדן. הנביא מתאר את ארוע נפילת הברזל אל המים, והנס אותו עשה אלישע כדי להציפו. כותב הנביא:

(א) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישֶׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צָר מִמֶּנּוּ: (ב) גִּלְכָּה נָא עַד הַיַּרְדֵּן וְנִקְחָה מִשָּׁם אִישׁ קוֹרָה אַחַת וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם מְקוֹם לְשִׁכְתַּת שָׁם וַיֹּאמֶר לָכֵן: (ג) וַיֹּאמֶר הָאָחֵד הוֹאֵל נָא וְלָךְ אֶת עֲבָדֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵלֶיךָ: (ד) וַיֵּלֶךְ אִתָּם וַיָּבֹאוּ הַיַּרְדֵּנָה וַיִּגְזְרוּ הָעֲצִים: (ה) וַיְהִי הָאָחֵד מִפִּיל הַקּוֹרָה וְאֵת הַבְּרִזָּל נָפַל אֶל הַמַּיִם וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר אָהָה אֲדָנָי וְהוּא שָׂאוֹל: (ו) וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֶלְקִים

אָנָה נָפֵל וַיִּרְאֶהוּ אֶת הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב עָץ וַיִּשְׁלַךְ שָׁמָּה וַיִּצְרֹף הַבְּרֹזֶל: (י) וַיֹּאמֶר הָרֶם לָהּ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְחָהּ:

א. בקשת המקום

הנביא אינו מסביר את פשר הרצון או הצורך להקים מקום חדש לבני הנביאים. הוא איננו מתיחס לרצונם להקים את המקום דוקא על יד הירדן, ואיננו מספר מה היה בסופה של הקמת אותו מקום. האם הקימו אותו בני הנביאים כפי שרצו, או שמא נפסק הענין בעקבות נפילת הברזל? איננו יודעים על כך דבר. הרד"ק מתיחס לחלק מהשאלות, הוא מביא את דברי חז"ל¹ ומפרש:

צר ממנו - שהיו יושבים שם בדוחק, כל כך היו רבים התלמידים. ואמרו רז"ל כי כאשר גורש גחזי מלפני אלישע אז רבו התלמידים. כי גחזי היה רע להם, והיו רבים יראים לבא לפני אלישע מפני רעת גחזי, שהיה דוחה אותם. וכשנפרד גחזי ממנו רבו התלמידים עד שצר המקום להם שהיו יושבים בו מתחלה:

לדבריהם כל הענין קשור לסלוקו של גחזי מעל אלישע. את עובדת כשלונו המוסרי והרוחני של גחזי מספרים הפסוקים בעצמם. לקיחת השחד, הטלת הכתם על דמות הנביא וחלול ד' הנורא שנגרם, הביאו בלי ספק למבוכה ולמשבר איזה שהוא בבית מדרש הנביא. חז"ל מוסיפים שסלוקו של גחזי הביא בסופו שלדבר לשנוי גדול ומבורך. סוף סוף בית מדרש הנביא פרח בתלמידים עד שהיה המקום צר להם.

בבחנה מדויקת יותר של המלים אפשר לראות שבני הנביאים רוצים 'לעשות מקום'. שלש פעמים מוזכרת המלה 'מקום': 'המקום אשר אנחנו יושבים', 'נעשה לנו שם מקום', 'ויראהו את המקום'. אבל באמת בכל פעם ה'מקום' הוא מקום אחר. הראשון הוא מקומם הישן, השני הוא המקום החדש, והשלישי הוא בכלל מקום נפילת הברזל אל המים. לאחר מכן אין מוזכר יותר ה'מקום'.

דיוק אחר מגלה קושיה בולטת יותר. בשני הפסוקים הראשונים מופיעה המלה 'שם' ארבע פעמים, שלש מהם בפסוק השני. אבל שתיים מתוך שלש הפעמים הללו נראות מיותרות. די היה לכתוב 'ונקחה משם איש קורה אחת, ונעשה לנו מקום לשבת'. ברור שהכל יהיה 'שם' על יד הירדן. יתרה מכך, בפסוק הראשון נשתרבה המלה 'שם' כאילו בטעות. היה צריך להיות כתוב 'הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים פה לפניך צר ממנו'. 'פה' ולא 'שם'. אם התבלבל המדבר מן התלמידים, מדוע הנביא ממשיך את טעותו? בהמשך הפסוקים אין המלה 'שם' מוזכרת עוד, אלא רק 'ויקצב עץ וישלך שמה'. האם יש כאן שמוש של 'לשון

1. בבלי סנהדרין קז, א. ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב.

נופל על לשון, האם 'שם' הפך להיות 'שמה'? גם כאן המלה 'שמה' מכוונת בדיוק ל'מקום' השלישי אותו הזכרנו כבר, מקום נפילת הברזל. רש"י בדבריו על ענינה של הפרשה אומר בקצור: 'נסים שנעשו לו מסדר והולך'.

פרשיה קצרה זו נמצאת עמוק בתוך פרשיות הנסים של אלישע: המתקת מי יריחו, המעשה בדבים, הצלת המלכים במלחמה, נס השמן, לידת בן השונמית, מותו וחיותו, מעשה ב'מות בסיר', וכמובן רפואת נעמן מצרעתו. המלבי"ם מונה מעשה זה כנס ה-12, ורש"י מסביר לנו "נסים שנעשו לו מסדר והולך". מדבריו נלמד, שיש חשיבות גם לסדר הנסים הזה. נלמד שפרשיה זאת שיכת למשהו רצוף המתגלה מתוך סדר הנסים הזה. הגדרה זו אולי יותר ממה שהיא פותרת, היא מביאה אותנו לשאול שאלה כוללת: האם פרשיות אלה באות ללמד את כחו של אלישע, שהוא אולי גדול משל אליהו?² האם הן באות בכלל ללמד את כחם של הנביאים?

ב. בני הנביאים - תלמידים של מי?

המשך העיון בפרשיה מגלה דבר נוסף חשוב ושאלות נוספות. כשבני הנביאים מבקשים מאליהו ללכת אתם הוא עונה להם במלה אחת 'לכו'. הוא עצמו ככל הנראה לא התכוון ללכת אתם. הם גם לא בקשוהו. אבל מה יעשו הם בבית המדרש של הנביאים, אם מורם ורבים לא יהיה אתם. לכן מובן שבבקשתם הם בעצם מבקשים שגם הוא ילך אתם. אם כך, הרי שתשובת הנביא היא סרוב: 'אתם רשאים ללכת, אבל אני עצמי אינני מתכוון לעשות זאת!' הנביא אינו מסביר את דבריו, את סרובו. מדוע לא ישתף אתם פעולה? הלוא רבוי התלמידים לפי חז"ל היה משמח. מדוע לא ירחיבו את המקום? רק לאחר בקשה מפורשת של התלמיד האחד, רק אז נענה אלישע. מה הוסיף התלמיד הזה בדבריו? רק הפצרה מפורשת שיבוא אתם? האם אלישע לא הבין שהם זקוקים לו? הוא זקוק היה בקשה מיוחדת שלהם?

בדיקת דברי אלישע בפרשה מלמדת דבר מיוחד בפני עצמו. את כל דבריו אפשר לסכם בארבעה בטוים קצרים ביותר; 'לכו' 'אני אלך' 'אנא נפל' ו 'הרם לך'. כאשר הרב אברבנאל מתייחס לחלק מהשאלות ששאלנו הוא אומר:

ובחרו שיהיה אצל שפת הירדן, אולי בעבור שנלקח אליהו שמה, ראו שימצא באותו מקום יותר שפע וקדושה.

זאת אומרת כהמשך לחפוש הרוחני הנשגב של בני הנביאים לו זכו בתקופת אליהו, הם חפצים ללכת אל הירדן מקום הסתלקותו. הם כנראה אלה שחפשו

2. האם מכוונים הדברים לבקשתו של אלישע מרבו טרם הלקחו? (מלכים ב פרק ב פס' ט) וְיְהִי כְעֵבְרָם וְאֵלֵיהוּ אָמַר אֶל אֱלִישָׁע שְׂאֵל מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ בְּטָרְם אֶלְקָח מֵעַמָּה וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחָהּ אֵלַי:

את אליהו אחרי העלמותו, למרות דברי אלישע שאין תועלת בחפוש הזה. אם כך מתברר שזו אינה הפעם הראשונה בה יש הבדל משמעותי בין רצונם של בני הנביאים לרצונו של אלישע. אפשר היה להבין את התנהגותם זאת עם הסתלקותו של אליהו, לו היו זקוקים להמשך נבואתם. אבל אחרי שאלישע הנביא הוכיח את פלאי מעשיו בנסים רבים כל כך, מדוע אין הם מסתפקים בהנהגתו הרוחנית? האם הם מאוכזבים מכשלון גחזי? האם הם מיחסים את הכשלון הזה גם לאלישע עצמו? אולי הנביא בחר לו בטעות משרת שהעמיד פנים וכלל לא היה ראוי לשמש אדם קדוש? אולי זה מטיל איזה פקפוק שמא אין הנביא מכיר את המציאות די בשביל להדריך אותם בנפתוליה? כאשר מתיחס הרב אברבנאל לשאלת הסכמתו של אלישע ללכת אתם הוא אומר:

והלך עמהם להגן בעדם אם יקראם אסון.

אסון? למה אסון? האם עברו איזו עבירה? אם יש איזו סכנה מדוע לא יזהיר אותם בפירושו? השאלות בפרשיה קצרה זו מתרבות והולכות, ויש צורך בקצה חוט להתחלת ההסבר של הפרשיה.

נתבונן ונדיק עוד בדברים. מהפסוקים מתברר שהתלמיד שהפיל את הברזל אל המים, הוא גם זה שבקש מאלישע ללכת אתם. כנויו הוא 'האחד'. הרמת הברזל על ידו, היא המסימת את הפרשיה. אין אחריה דבר. האם נפילת הברזל אלולא הצפתו היתה אסון? תלמיד זה הוא ככל הנראה ראש המדברים. כאשר אלישע עונה בסרוב להצעה, דוקא הוא פונה לדבר אתו. דוקא הוא זה שהפיל את הברזל. ובהרמת הברזל מסתימת הפרשיה. לכאורה זה היה אמור להיות סיום הלקח הנבואי של הפרשיה.

ההתייחסות לנפילת הברזל גם היא מוזרה קצת. הקריאה 'אהה אדוני והוא שאול!' מבטאת איזה הפסד גדול מאד שאולי גורם איזה שבר. אפשר שהגרזן היה יקר מאד. אותו תלמיד חייב היה להחזירו לבעליו, ויאלץ לשלם סכום כסף גדול. יתכן שבשבילו, כבן בית המדרש, זו מטלה שאינה לפי כחו. אבל גם אם כך הוא הדבר, האם זה מצדיק שהנביא יעשה נס בשביל מצוקה פרטית כזאת? בכלל בהמשך לדברי רש"י, אם צריך להראות את כחו של הנביא בנסים, מדוע יעשה זאת לפני תלמידיו. נס המתקת מי יריחו הוא גלוי לכל, בזה מראה לכלם את כחו. הלוא בני הנביאים מכירים את כחו. הם צריכים לחזות בנס הזה? הנקודות העולות בינתים מגלות שיש איזה מתח בין הנביא לבין בני הנביאים. הסרוב, ההפצרה, החשש מאסון, ההתמקדות בתלמיד האחד, הסיום הקטוע של הפרשה. יש כאן משהו סתום!

כאשר זועק התלמיד אל רבו על נפילת הברזל, יש גם כן משהו שדורש הסבר. הוא קורא 'אהה אדוני והוא שאול!' במקום לקרוא לנביא 'אהה אדוני נפל הברזל'!

מופיעה המלה 'והוא'. האם אמור הנביא לדעת מה זה 'הוא'? ו' החבור הנוספת מלמדת שיש כאן שתי קריאות; 'אהה אדוני הברזל נפל' 'והוא שאול'. הנביא ככל הנראה רק קצר את הדברים. או אפשר שנושא הברזל עלה כבר קודם לכן בשיחה עם הנביא. לכן ברורה הקריאה. 'הוא' הוא הדבר עליו דברנו, הברזל ההוא, הוא זה שנפל, ואיננו שלי. הוא שאול ואני צריך להחזירו לבעליו. אין הנביא מספר לנו של מי היה הברזל. אכן התלמיד יצטרך לשאת בהפסד כספי כבד מאד, אולי כלל לא יוכל להשלימו, וישאר בעל חוב, ואז הנזק וההפסד גדולים במיוחד.

ג. מופת זה על שום מה?

כיצד נפל הברזל? הדברים כתובים, אבל צריך להבהירם. התלמיד הפיל את הקורה במכוון, כך כתוב. הברזל נפל בטעות. התלמיד היה עסוק בהפלת הקורה - העץ אותו חטב קודם לכן, כנראה כדי להשיטו בזרם המים עד מקום בניית ה'מקום'. תוך כדי כך נפל בטעות הברזל. כאשר נפנים המפרשים להסביר את הנס אומר הרלב"ג את הדברים הבאים:

ר"ל שכבר חתך ותקנו במדה שיוכל להכנס בנקב הברזל, ויהיה לו כמו יד. והנה היה המופת הזה, שכאשר השליכו שמה נכנס בנקב הברזל, ונתקיים בו הברזל. ולפי שכבר הושרש בדבר המופתים מצד העיון ומצד דברי רז"ל, כמו שבארנו בששי מספר מלחמות ה', שלא יתחדש בהם דבר חדש, כאילו תאמר עלית הברזל למעלה במים והוא ברזל, או רדת העץ למטה במים והוא עץ בלתי ראוי שיצלל במים³ - והנה הרצון באמרו 'וישלך שמה' שכבר השליך שם העץ בכח, כדי שירד מפני זאת התנועה ההכרחית. והנה היה העץ בשעור שהיה יכול לנצח קלותו כבדות הברזל ויציפהו עמו על המים, ולזה הוצרך שיהיה העץ גדול ולא הספיק לו גודל יד הברזל להשליכו שם. אך המופת היה כמו שזכרנו, היותו נכנס בנקב הברזל בהשליכו אותו במים:

הרלב"ג נסמך על העקרון עליו הוא מדבר בהרחבה בספרו מלחמות ד'. העקרון הוא שלצורך הנסים אין הקב"ה מחדש דבר שלא היה בעולמו. בעשית הנס הקב"ה משתמש תמיד בכחות הטבע, והצד הא-להי הוא מצומצם מאד, רק כפי ההכרח. צרוף הנסבות הוא נס גדול לא פחות לדבריו. אף כי רבים מרבותינו הראשונים חלקו על פירושי הנסים כפי שחשב, העקרון עצמו אינו דבר חדש, אלא שהרלב"ג משתמש בו בצורה קצונית כל כך, עד שדבריו נראים בעיני המפרשים תמוהים והזויים. לדבריו, אלישע חתך עץ במדה מדויקת - 'ויקצב', והוא ידע והתכוון שידית העץ אותה הכין תכנס לנקב הברזל. לפי דברי הרלב"ג הברזל נפל בלא הידית

שלו. זו נשארה ביד התלמיד⁴. הלוא אם הידית היתה תקועה בו, אי אפשר יהיה לעץ שקצב הנביא שיכנס לנקב הברזל. הרב אברבנאל מתיחס לפירוש הזה ושולל אותו. אלו דבריו:

ואם היה הנס כדברי המפרשים שצף הברזל עם העץ שנדבק בו, היה ראוי שיאמר ויצף העץ והברזל. והנה לא זכר דבר מהעץ. וזה ממה שיורה שאין הדבר כמו שחשבו, כי אם שהנביא כאשר הראהו המקום אשר נפל שם הברזל, לקח בידו עץ קטן והשליכו שמה באותו מקום קצוב ומוגבל. וזהו ויקצב עץ וישליכהו שמה, כאלו שלח אותו העץ לקרוא את הברזל שיבוא לפניו, ומיד ויצף הברזל:

הבדל משמעותי יש ביניהם בפירוש מטרת הנס. האם להרים את הברזל על יד החזרתו אל ידית האחזה. להחזירו אל יד האדם האוחזת בו, כי ממנה נשמט, או לקרוא לו כדברי הרב אברבנאל. ז"א מטרת הנס היתה להחזיר את שליטת האדם בברזל, או רק להראות שעכובים קטנים אינם צריכים להפריע למהלך חשוב כל כך.

גם המלבי"ם בהמשך לרב אברבנאל - רבו הרוחני ברבים מפירושו, אומר דברים חדים ונוקבים:

ויקצב עץ - הראה שיש בכח הנביא להפך הטבעיים, שהעץ והברזל החליפו טבעם זה לזה, העץ צלל במים כעופרת, והברזל צף למעלה כעץ קל. והרלב"ג חפש בזה תחבולות טבעיים כדרכו, ודבריו הבל, וזה היה הנס הי"ב לנפלאותיו:

ד. חוזה או מתחזה

ננסה לחזור לנקודות שהתבררו כבר ולהמשיך משם. בקשת בני הנביאים באה על רקע סלוקו של גחזי, יש מתח מסוים או צפיה לדרכים שונות בין בני הנביאים לבין אלישע.

ננסה לבדוק יותר את מקומו של גחזי ואת השפעתו על הפרשיה שלנו. הגמרא בסנהדרין מסבירה מדוע נמנה גחזי בין הרשעים הגדולים ביותר, עד שנמנה בין אלה שאין להם חלק לעוה"ב. הדבר מעמיד אותו וגם את פרשתנו בזוית גדולה ומיוחדת, הרבה יותר ממה שאפשר היה להסיק מלמוד הפרשיות הקשורות אליו. מעשיו של גחזי לפי דברי הגמרא השפיעו השפעה גורלית על ישראל. ז"א לא רק חלול ד' והכתמת הנביא, אלא משהו שקשור כנראה לנפילת ממלכת שומרון. אלה הם דברי הגמרא בענין:

4. דרך אנב, לדברי הרלב"ג היה מקום לנביא לומר 'ואת הברזל נשל למים', הלוא זה בדיוק מה שכתוב בפרשת רוצח בשגגה בספר דברים, פרשת שפטים פרק יט פס' ה. למרות הרחוק בענין, אולי יש קשר בין שני הדברים לפירושו של הרלב"ג.

גחזי⁵ - דכתיב: ["ועתה לך שוב לדרכך מדברה דמשק" (מלכים א' יט)], [וכתיב] "ויבא אלישע דמשק" (מלכים ב' ה)⁶. להיכא אזל? - אמר רבי יוחנן: שהלך להחזיר גחזי בתשובה, ולא חזר. אמר לו: חזור בך. - אמר לו: כך מקובלני ממך: החוטא ומחטיא את הרבים - אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

מאי עבד? - איכא דאמרי: אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם, והעמידה בין שמים לארץ. ואיכא דאמרי: שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת 'אנכי' ו'לא יהיה לך'. ואיכא דאמרי: רבנן דחה מקמיה, שנאמר (מלכים ב' ו) ויאמרו בני הנביאים אל אלישע "הנה [נא] המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו" מכלל דעד השתא לא הוה [צר].

שנים מההסברים לנדוי הא-להי קשורים להמשכת פעולתו של ירבעם בן נבט, זה שכמוהו לא זכה לעוה"ב. אבל גחזי לא היה מלך ישראל, הוא לא הנהיג המונים, אבל לדברי הגמרא הוא נותן חזוק גדול במיוחד לעגלי ירבעם: 'אבן שואבת תלה והעמידה', 'שם חקק בפיה'. כנראה לא אדם פשוט היה גחזי. לדברי הגמרא אחרי שנצטרע בצרעת נעמן, ולא נטהר ממנה, נסה אלישע להחזירו ולטהרו. מתברר שתלמידו זה יש לו איזו יכלת מיוחדת לתת תקף ומשמעות לחטאת ירבעם, לעגלים. הוא פועל בזה הפוך מרבו כמובן. אלישע תובע את חזרת מלכות ישראל בתשובה. דבריו הנוקבים ליהורם מלך ישראל: "לך אל נביאי אביך ואל נביאי אמך"⁷ מלמדים שלא היה רך כלפי מלכות בית אחאב הטובעת בעבודה זרה.

גחזי הלך בדרך אחרת. שאלות רבות עולות בהקשר זה. האם זו היתה תגובתו לענש הצרעת שנענש? מה יכול היה כבר להשפיע אז? האם לא פחד מענש א-להי נוסף? לפי דברי הגמרא ידע שחטא, אבל חשב שמשמים לא יאפשרו לו לשוב, 'כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה'. פירוש הדבר שגחזי חשב שהוא אבוד. לפי זה גם לאחר שחטא עברו עליו שני שלבים. שלב שבו החטיא את הרבים, ושלב שני שבו הבין את טעותו אבל לא ראה עוד דרך חזרה. אבל אולי בגלל מדותיו המקולקלות נתן חותמת חוקית לחטאת ירבעם עוד בעודו אצל אלישע. אולי עצם קבלת השחד גרמה לכך, אם כי הקשר אינו פשוט ואינו ברור. סוגיה זו רחבה יותר, וגם אם היא משתרבת גם לפרשתנו, דורשת היא הרחבה גדולה. ברור בכל אופן שהגמרא תולה בו מתן תקף רוחני לחטאת ירבעם. ההסבר השלישי לענשו הוא המתקשר ישירות לפרשתנו. הסבר

5. סנהדרין קז, א. לא היה לו חלק לעולם הבא מפני המעשה שהולך ומפרש.

6. ע"פ המהרש"א - בציווי נאמר לאליהו 'לך', אבל בבצוע שע"י אלישע כתוב 'ויבא', סימן שהלך לשם לענין אחר ואחר כך בא למשוח את חזאל.

7. מלכים ב פרק ג פס' ט.

זה מופיע גם בדברי הירושלמי⁸:

גחזי אדם גיבור בתורה היה, אלא שהיו בו שלשה דברים, עין צרה ופרוץ בערוה ולא היה מודה בתחיית המתים. עין צרה, בשעה שהיה אלישע יתיב בתינוייה, הוה גיחזי יתיב ליה על תרעא, ותלמידייא חמיין ליה, ואמרין גיחזי לא עאל, ואנן עלון?! והוה תניי מתאמר, ובר נש לא מיתהני כלום. כיון שנתרחק מה כתיב תמן "הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו". לא אחסין אוכלוסייא דתלמידייא דהוון תמן.

הירושלמי מוסיף שני דברים. האחד מלמד שגחזי נחשב בעיני התלמידים מאד, עד שנמנעו מלגשת לאלישע כי אפילו גחזי לא נגש. אפשר תלו שלמודו של אלישע נשגב, אולי עוסק הוא בנסתרות, שלא להם להפריעו. החדוש השני הוא, שהגורם להתנהגותו היתה עין צרה. הבטוי עין צרה בלשון חכמים, כשאנו קשור לממון, מבטא קנאה. הוא מבטא קושי לראות כיצד אחר זוכה במה שאין האדם עצמו יכול להגיע אליו⁹. גחזי כנראה לא יכול היה ליהנות מלמודו של אלישע, ולא רצה שתלמידים אחרים יזכו לזה. אמנם חסרונו לא היה מצד חסרון חכמתו או חריפות שכלו, שהרי הירושלמי מציין שהיה 'גבור בתורה'. חסרונו היה במדותיו. דוקא מפני שגבור היה בתורה, החשיבוהו התלמידים ולא העזו להכנס ללמוד עם אלישע. הם לא תפשו את חסרונו הרוחני.

האם גם אלישע לא הבין שהוא מחזיק כמשרת אדם שהוא רחוק ממנו כל כך? הלוא נביא היה! נראה שלא די רק בהסבר פשטני על אדם גדול שמרב גדלותו אינו בקי במציאות. ננסה להתבונן בהמשך דברי הירושלמי:

ולא היה מודה בתחיית המתים. את מוצא בשעה שבא אלישע להחיות את בנה של שונמית, אמר לו "קח משענתי בידך ולך. כי תמצא איש לא תברכנו, וכי יברכך איש לא תעננו". והוא לא עבד כן, אלא כד פגע בר נש ביה ואמר ליה 'מאין ולאין גיחזי?' והוא אמר ליה 'אנא אזיל מחיה מתים'¹⁰, והוא אמר ליה דכתיב ביה "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל". אזל ליה ולא עבד כלום. חזר לגביה. אמר ליה 'אנא ידע, אילו הוה דמיך, לא הוה מיתער על ידך'¹¹.

המדה המגונה השלישית אותה מונה הירושלמי בגחזי היא, שלא האמין בתחית המתים. הדוגמא אותה הוא מביא נוגעת כמובן לבן השונמית. ברור שאין גיחזי מפקפק בתחית המתים שלעתיד לבוא. הלוא די ברור שכאשר הוא מספר לאותו

8. ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב.

9. למשל בין שאול לדוד במדרש תנחומא (בובר) פרשת אמור ו, ועוד בילקוט שמעוני תורה פרשת בלק רמו תשסה, ובאבות דרבי נתן נוסחא א פרק טז.

10. פני משה - והוא השיב לו בלשון שחוק, אבל לא האמין כלל.

11. פני משה - אפילו היה שוכב וישן לא היה נעור על ידך, לפי שלא שמרת כאשר צויתך.

בר נש 'אני הולך להחיות מתים' כמספר פלא לא יאמן, הוא מזדהה עם תשובתו 'לית דמחיה מתים אלא הקב"ה'. גחזי אינו מאמין בתחית המתים של אלישע. הוא אינו מאמין שהוא יכול להחיות את בן השונמית. אבל יש לנו פרט חדש מהשיחה בין אלישע לגחזי. כאשר חוזר גחזי לאלישע ואומר לו 'לא הקיץ הנער' עונה לו אלישע 'אני יודע שגם אם היה רק ישן לא היה מתעורר על ידך'. ברור שאלישע לא רק יודע שגחזי אינו מאמין בשליחותו, הוא מלכתחלה לא סמך עליו. כמוכן עולה כאן השאלה, אם כך מדוע שלח אותו בכלל?! אבל נראה מכאן שאלישע יודע את טיבו של גחזי. האם ידע גם על הרחקת התלמידים? האם לא שם לב לבדידותו בלמוד? האם ידע שהוא פרוץ בערוה?

ננסה לחזור לקושיות שהעלינו מנקודה אחרת. העלינו את השאלה, מה צרך היה במופת העלאת הברזל בשביל עניותו של אותו תלמיד, שמידו נפל הברזל. האם ענין פרטי כזה מצריך נס גדול כזה?!

ה. משמעות הברזל במים

הגמרא בסוטה הדנה על פרשתנו מעלה הקשר רחוק, אבל פותח זוית חיונית. הגמרא דנה בהעלאת עצמות יוסף ממצרים, ובדרך בה לקח משה את העצמות. אלה הם דבריה¹²:

ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור? אמרו: סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר, כדי שיתברכו מימיו. הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו: יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבע ה' שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך - מוטב, אם לאו - הרי אנו מנוקין משבועתך, מיד צף ארונו של יוסף. ואל תתמה היאך ברזל צף, שהרי כתוב: "... ויצעק ויאמר אהה אדוני והוא שאול. ויאמר איש האלהים אנה נפל. ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל". והלא דברים ק"ו: ומה אלישע תלמידו של אליהו, ואליהו תלמידו של משה, צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה.

התנא בעל הברייתא רואה חשיבות להוכיח שנס הוצאת ארון יוסף מהיאור אפשרי. האם לא ידענו שמשה רבנו עשה מופתים רבים גדולים ונפלאים מזה? האם רוצה התנא לומר שגם כאשר אין ד' מצוה את הנביא, יכול הוא לעשות מופתים מעצמו? אם כך באמת מה פשר המופת הזה? לא נראה שמשה רוצה רק להצטדק, ולומר שבני ישראל פטורים מהשבועה! גם לא נראה מדברי הגמרא שמשה רבנו מופתע

12. סוטה יג, א.

שהארון צף. מדת ה'קל וחמר' מאלישע גם היא אינה מובנת. האם אנחנו דנים ביכלת של נביאים לעשות מופתים? באמת מדיוק הדברים צריך לומר שלא משה הציף את ארונו של יוסף. משה קרא על יד היאור 'אם אתה מראה עצמך, מוטב!' הארון, או כחו של יוסף, הציף את עצמו!

נראה לי שמאמר זה בגמרא הוא נקודת מפתח חשובה ומהותית הרבה מעבר למה שנראה לכאורה ממנה. נחזר לדברי רש"י האומר שפרשה זו היא חלק מסדר הנסים שעשה אלישע. המופתים שעשו אליהו וגם אלישע הם נסיונות להחזיק בחיים את מלכות ישראל הגוועת רוחנית וממשית. החיאת בן הצרפית ע"י אליהו והחיאת בן השונמית ע"י אלישע הם נקודות השיא בנסיונות הנואשים הללו. לא אכנס כאן למהלך ההסבר על כל פרשיות הנבואה העוסקות במופתים ההם. אזכיר כאן נקודה מפורסמת. אין שום ספק שפרשיות אלה של אליהו ואלישע הן יחודיות לחלוטין בתוך פרשיות הנבואות בישראל. אין להן אח ורע, ואם יש פה ושם נקודות דומות, אין להיקפן שום השואה. מכאן אנחנו יכולים להגיע להסבר לא מפתיע, אבל מאיר אור חדש, החורז את מהלכם של שני הנביאים הללו.

בני הנביאים בפרשתנו מיואשים ממהלך ההנהגה הרוחנית של אלישע כפי שכבר העלינו. הם שיכים לבית מדרש הנביאים בישראל עוד מזמן אליהו, גם אם לא היו אתו במעשיו. הם מבקשים את אליהו ואת השפעתו. אליהו הצליח לפחות לפי שעה להחזיר את אחאב בתשובה, עד שהרג על ידי תמימותו של אחאב את נביאי הבעל שקבץ בהר הכרמל לפי הוראתו¹³. איזבל הלוא לא שלחה כלל את נביאי האשרה שלה לשם. היא ידעה את השקר והאולת, ורשעותה היתה רק לעקור שם שמים מישראל. אמנם רשעותה של איזבל מנעה מאחאב בסופו של דבר חזרה גמורה, אבל דוקא דרכו של אליהו הצליחה להניב פירות רוחניים. בני הנביאים היו חפצים להפרד מאנשי יריחו. אפשר שהם חושבים שהמצאותם בתוך אנשי יריחו, גרמה אולי לנפילתו של גחזי, או בכלל לחבורו עמם מלכתחלה. רבוי התלמידים מהווה סבה טובה בשבילם לעשות כן. לפיכך הנביא רומז זאת ברבוי המלה 'שם' בה עסקנו בתחלת המאמר. הם רוצים 'שם'. אפשר אפילו משהו שקרוב לשמים. רצונם עז כל כך, עד שבדבריהם לאלישע על מקומם הנוכחי הם אומרים בטעות 'הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם' במקום 'פה'. הם חפצים להיות מנותקים. לבנות את בית מדרש הנביאים מחוץ להשפעת העבודה הזרה של ממלכת ישראל. נתוק זה אינו לרוחו של אלישע, הוא אינו רוצה ללכת אתם. לדברי הרב אברבנאל התרצה ללכת כדי להגן עליהם מפני אסון. אם הם מנתקים את עצמם מיריחו בנוגד לדרכו של אלישע, אפשר בהחלט שיקראם אסון.

13. מלכים א פרק יט פס' לט-מ.

הברזל השאול הוא מפתח בענין. גם אם היו להם כלים נוספים, כי הלוא גם אחרי נפילתו אלישע קוצב עץ להשליכו למים, אבל הברזל השאול ההוא חשוב במיוחד. לפי הסבר זה הברזל לא היה שיך לאחד מהתלמידים, אלא לאחד מאנשי יריחו. התלמידים רצו להתנתק מהם, אבל כדי לבנות מקום לעצמם הם צריכים את עזרתם. בלעדי הברזל קשה להם להקים את המקום. נפילתו של הברזל רק מבליטה, שבלעדי אנשי יריחו הם אינם יכולים לבנות את עצמם. באמת אין בני הנביאים יכולים לבנות לעצמם מקום מחוץ לצבור. הם צריכים להיות בתוכו. כל נבואתם לא נועדה אלא בשביל לישר את העם. בשביל זה הם צריכים להיות אתם. אבל בני הנביאים שואפים לדרכו של אליהו.

אלישע משנה את דרכו. הוא מתחבר לממלכת ישראל. הוא מרפא את מי יריחו¹⁴ למרות כעסו על יהורם ועל בית אחאב, הוא נמצא אתו ועם יהושפט מלך יהודה במחנה המלחמה¹⁵. דבר שהוא תמוה ביותר, וברור שהיה מכוון על ידו ואיננו מקרי. בהמשך הוא הדריך את מלך ישראל כיצד לנהוג בנעמן שר צבא ארם¹⁶, והמשיך להדריך את מלך ישראל כיצד להשמר מן המארבים אותם הציב מלך ארם ללכוד אותו¹⁷. אלישע הסגיר בידיו את חילי מלך ארם, והורה לו כיצד לנהוג בהם¹⁸. כל זה אמנם אינו מונע ממנו להשלים את דבר ד' על שושלת בית אחאב, והוא שלח את הנער הנביא למשוח את יהוא למלך, וצוה אותו להכרית את בית אחאב¹⁹. אבל רבות מאד מפעולותיו מנסות להחזיק את הממלכה שלא תפל.

באמת כל פעולותיהם של אליהו ושל אלישע נועדו בשביל להציל את 'ארונו' של יוסף. הלוא עשרת השבטים מונהגים על ידי שבטי יוסף. ירבעם הוא זה שפתח את המלכות הזאת. המצב בו נמצאת הממלכה מבחנה רוחנית קרוב להיות כמו ארונו של יוסף, שהרי נבואת הגלות כבר הוטחה באשת ירבעם²⁰. כאן נמצא הקשר בין אלישע לבין משה רבנו. שניהם רוצים להעלות את ארון הברזל השקוע בתוך טומאת ע"ז או בתוך טומאת מצרים. בהסבר על מקומו המיוחד של יוסף באומה כותב הרב זצ"ל במאמר 'המספד בירושלים' כך²¹:

כשם שיצר השי"ת באדם הגוף והנשמה, ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכונו לשכללו ולפתחו, וכן הכחות המחזיקים כח הנשמה הרוחנית

14. מלכים ב פרק ב פס' כ.

15. מלכים ב פרק ג פס' יא.

16. מלכים ב פרק ה פס' ח.

17. מלכים ב פרק ו פס' ט.

18. מלכים ב פרק ו פס' כב.

19. מלכים ב פרק ט פס' ו-ז.

20. מלכים א פרק יד פס' טו.

21. מאמרי הראיה חלק א' המספד בירושלים' עמ' צד.

ומעדנים ומשכללים אותה, ותכלית השלמות הוא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי... לתכלית השכל הטוב והטהור חפץ העליון ב"ה בעולמו, כן הכין בישראל ביחוד שני אלה הכחות, הכח המקביל לערך הגוף האנושי, השוקק לטובת האומה במעמדה ושכלולה החומרי, שהוא הבסיס הנכון לכל התכניות הגדולות והקדושות שישראל מצויינים בהן, להיות עם קדוש לד' אלקי ישראל, ולהיות גוי אחד בארץ לאור גוים, והצד השני עצם הכח לשכלול הרוחניות בעצמה.

וההבדל שביניהם, שלהצד הראשון יש דוגמא בין כל עמי הארץ לישראל, כמו שאנו שוים להם בגופניות, כאשר האדם שוה בכח החיים שבו לאחד בעלי החיים, והצד השני הוא הענין המתיחד לישראל עצמם, שעל זה נאמר "ד' בדד ינחנו ובגויים לא יתחשב", מצד תורת ד' והקדושה העליונה המיוחדת לישראל עם קדוש.

והנה מתחילה הוכנו שני הכחות הכלליות בשני השבטים שהוכנו למלוך בישראל, אפרים ויהודה, שהוא כלל יוסף ויהודה. וכמו בתחילה מעשי אבות סימן לבנים יוסף היה המשביר, ששלח אותו אלקים לפליטה גדולה להחיות עם רב, והחיה את יעקב ובניו בחיי החומר לחם לפי הטף בעת שג"כ כל הארץ באו למצרים לשבור, והיה נבלע בין האומות, וידע שבעים לשון, שהוא מורה על הצדדים שיש יחש שיווי בין ישראל לעמים כולם, ומ"מ ידע כח קדושתו.

מכאן אנחנו מבינים שמשמעות גדולה מאד היתה לצווי של יוסף את אחיו להעלות את עצמותיו לארץ ישראל. אותה השליחות שנטל משה רבנו על עצמו לעשות במאמר הגמרא. אמנם אין נכון לפרש שהעדר עצמות יוסף איננו מאפשר כלל לעם ישראל לצאת לדרכו, כאילו חסרים בו הכחות לבנות את הכחות הגופניים של האומה. הלוא בניו של יוסף אתם, והם הנושאים בעיקר את מורשת כחו של יוסף. אבל יש ענין רוחני גדול, שהעלאת עצמות יוסף צריכה לעורר בבנית הופעת האומה²². אולי משהו הקשור לפעולתו של יוסף במצרים, לדרך התפתחות אישיותו והנהגתו המופלאה שם. אלה לא התגלו רק בשביל להביא את אביו ומשפחתו. בודאי התכנית הא-להית מקיפה גם את כל הפרטים הרבים המופיעים עם העיקר הגדול. הושבעו בני יעקב לדאוג שאת הבנין אותו בנתה אישיותו של יוסף באומה במצרים, דוקא מתוך ההתנכרות, וממעמקי החשך של טומאת מצרים צריך להמשיך בתוך האומה הנגאלת ממצרים. ע"י צדקתו הגדולה של יוסף מתחילים להבנות דברים, והם יביאו לדברים מיוחדים באומה. כל אלה לא היו לריק, הם יופיעו בהמשך בנין האומה. לכן עצמות יוסף חיבות לעלות עם עם ישראל.

22. עיין ספר גבורות השם למהר"ל פרק מ, וספר שפת אמת על שמות, פרשת בשלח, שנת [תרמ"ג].

ו. ארונו של יוסף

גם אליהו ואלישע כל אחד בדרכו משתדלים להרים את כחם הפנימי של ישראל, כדי להצילם או לכל הפחות להרחיק את ענש גלותם, אותו כבר נבא אחיה השילוני²³. דרכו של אלישע היתה דוקא מתוך התחברות עם ישראל, עם החלק הטוב של האומה, ועל כן מוצאים אנו אותו בתוך העם ועם מנהיגיו. אין הוא מחניף ואינו נושא פנים, אבל בשביל להעלות את האומה צריך להיות בתוכה. הלוא באמת כחה של האומה בנשמתה בתוכיותה, וצריך רק לחשוף אותו ולהציפו. כפי שדיקנו לא משה הציף את הארון, אלא קרא לו. לא אלישע הציף את הברזל, אלא קרא לו. באמת המלבי"ם מזכיר בדיוק את הלשון הזאת, באמרו על העץ הדק אותו השליך אלישע כי הוא קרא לברזל השקוע במעמקי הירדן. גם אליהו וגם אלישע מנסים כל אחד בדרכו בתקופתו לגלות את נשמתם הפנימית של שבטי יוסף, שיעלו מתוך המים המונעים מהם מלהופיע. לכן קשה על אלישע הנתוק ובנין המקום על יד הירדן, ומסכים הוא ללכת רק מפני שהוא יודע שלא טובות יהיו תוצאותיו של נתוק זה.

דוקא מתוך הסבר זה, מתברר שבבית מדרשו שוכנות שתי שטות אחרות, שונות ומנוגדות לדרכו שלו ומתנגדות גם כן זו לזו. דרך אחת היא הנסיון להמשיך את דרכו של אליהו למרות שזו פסקה עם הסתלקותו. בני הנביאים לא קבלו שדרכו של אליהו הסתיימה. באמת הדברים הלוא מפורשים בכתוב, אחרי המעמד הנשגב והנורא בהר חורב מצטט שם הנביא את דבר ד'24:

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו לֵךְ שׁוֹב לְדֶרֶךְךָ מִדְּבַרְךָ דְּמָשֶׁק וּבָאתָ וּמְשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמַלְךְ עַל אֲרָם: וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמַלְךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטַת מֵאֲבֵל מַחֻלָּה תִמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתָּיָךְ:

ועוד שם במדרש בוכוח המפורסם בין אליהו לקב"ה, שלא יכול היה אליהו ללמד זכות על דורו, ומשום כך צריך היה מישהו שימשיך וישלים את פעולתו בישראל:

"והנה מראשותיו עוגות רצפים", מה הוא רצפים, אמר רבי שמואל בר נחמן: רוץ פה, רצוף פיות בכל מי שאמר דילטורייא על בני.

בני הנביאים היו מיואשים מהמצב הרוחני של ממלכת ישראל, על כן כל חפצם היה להתרחק, ולהקים נקודת קדש מחוץ ליריחו. אז התברר דבר מופלא ביותר. היה מקום לחשוב שהנבואה היא הגרעין המוביל את האומה, לפיכך במקום בו נמצאים בני הנביאים שם נמצא המרכז הרוחני, אבל לא כך. אין בני הנביאים יכולים להקים באמת את מקומם בכח עצמם. הם צריכים לברזל של אנשי יריחו. כל כחם של בני

23. מלכים א פרק יד פס' טו.

24. מלכים א פרק יט פס' טו-טז.

הנביאים בא מכח כלל ישראל, שהרי אין הקב"ה משרה את שכינתו אלא כשיש צבור בישראל. על כן ברור היה לאלישע שמשהו עלול להתרחש. הבירור היה כאשר הברזל נפל אל המים. כאילו הודיע לבני הנביאים כי לא תצלח מלאכתם זו. לפי פירוש זה, מרגע שקבל אותו התלמיד האחד את הברזל ע"י פעולתו של הנביא פסקה הקמת המקום. מלותיו של הנביא לתלמיד האחד 'הרם לך' היו סיומו של הלקח. מכאן אפשר להבין שבני הנביאים חזרו ליריחו, או הלכו בעקבות אלישע.

אבל בתוך בית מדרשו יש שטה אחרת. גם היא אינה מסכימה עם דרכו של אלישע. זהו גחזי. בשמו חרוז שרש החזיון, אבל התברר שרק דמיון היה זה²⁵. אין גחזי מאמין שבכחו של אלישע להחיות את בן השונמית. הוא מזלזל ביעוד הקשה שהוטל על אלישע להרים את מלכות ישראל על ידי בניית בית המדרש של בני הנביאים ביריחו. הצפיה של אלישע כי העם יחזר לאמונת ד' מכח הנבואה המטפחת על רוחו, היא לדעתו חסרת סכוי. גחזי סבור שהדרך הנכונה היא, אכן להתחבר. לותר על הדרישה המוחלטת של הנתוק מעגלי ירבעם. די להדביק לעבודת העגלים את שם ד'. יעבדו את העגלים בשם ד'. הלוא גם ירבעם לא עבד עבודה זרה. הוא המשיך לעבוד את ד' בעבודת העגלים. באמת טענתו היתה, שבסך הכל בהעדר המקדש כנקודה ממלכתית, בגבוי של אחיה השילוני, אין ברירה אלא לחזור לעבודת הבמות לשם ד', כפי שהיתה מותרת בזמן הגלגל ונב וגבעון. הוא כביכול אינו מחדש דבר מבחנה דתית. לכאורה כבר היו דברים מעולם. זה אמנם שקר גמור, כי נבנו כאן שתי במות צבור, ולא רק במות של יחידים. מכאן אפשר להבין מדוע גחזי מחובר גם במשנה בפרק 'חלק' לירבעם. הוא בעצם המשיך וחזק את דרכו. שניהם החטיאו את ישראל במתן תקף אמוני כביכול לעבודת העגלים.

ז. להרים את ממלכת ישראל

לפי הרמז של הסוגיה בירושלמי אלישע הבין שאין גחזי מאמין בדרכו, וחושב הוא את רבו לתמים. גם לקיחת השחד, גם היא היתה איזו התרסה על דרכו הפנימית העמוקה של הנביא, במקום להשתמש בכלים מעשיים להראות את גדל כחו. אבל לדעתי אלישע החזיק את גחזי אצלו מפני שהיה קשור באיזו מדה לממלכת ישראל, והוא גבור בתורה. אולי דרך התורה יצליח להשפיע עליו, ומכח זה גם על מוקדי אמונה נוספים בתוך ממלכת ישראל. מצאנו תופעה של דמות כזאת בממלכת ישראל אצל הנביא הזקן היושב בבית אל בפרשית עדו הנביא²⁶, אבל לא כאן המקום להאריך בענין ההוא. זו השליחות הגדולה של הנביאים להרים את כחם של ישראל וגם של ממלכת ישראל. אבל מתברר שצריך לעשות זאת

25. בשמו של גחזי נמצא גם שרש השם 'חזון', אבל משרש זה יש גם 'מתחזה'.

26. מלכים א יג, יא. ספרי וזאת הברכה לג, א. סדר עולם רבה פרק כ, וירושלמי סנהדרין פרק יא הלכה ה.

גם בתוך בית המדרש. גם בתוכו יש נפשות שלא הזדככו, ואינן מסוגלות להרים את האומה. לתפקיד כזה צריך להיות ענק רוח. כך כותב הרב זצ"ל על הדמויות שהאומה צריכה לגדל לשם כך²⁷:

...דוֹקָא עַל-יְדֵי מַה שְׂיִמָּצְאוּ בְּקֶרֶב הָאָמָה חֲסִידֵי עֲלִיוֹן, חֲסִידִים עֲלִיוֹנִים מְאֹד, שֶׁהֵבִינָה הָאֱלֹקִית וְהַחַיִּים הָאֱלֹקִיִּים מְמַלְאִים אֶת כָּל הַיְוִיָּתָם, בְּטוֹחָהּ הִיא אֲז הָאָמָה בְּכַחַהּ הָרוּחָנִי הָאָצוּר בִּיחִידֵיהָ אֶלָּה...

אבל אלה הגדולים צריכים להיות בעלי אורה כזאת שאינה מאפשרת לשום חשך ואפלה מבחוץ לחדור אל תוך המעגל הפנימי שלהם. בודאי שזהו מצב אידיאלי שבו מנהיגי האומה מבינים באמת את מצבה ואת מצבם הם, אז גם מצדם יש שאיפה להיות מקבלים מאותם גדולים. מצב ממלכת ישראל רחוק היה מזה, אבל תפקיד הנבואה לא התבטל בגלל זה, אדרבה התכונות הנדרשות לאותם גדולים, צריכות היו להיות עוד גדולות ומופלאות מאלה. מצד אלה החושבים שמקומם הוא להשפיע על הכלל כלו בודאי שנדרשת מדרגה ראויה וענוה גדולה. מי שאינו מזוכך במדותיו ואינו מאמין בכחו הרוחני להתגבר על חולשותיו עצמו, אינו יכול לראות את האפשרות שאנשים המנהיגים את הדור יעשו תשובה. זה לענ"ד פשר דבריו של אלישע, שאפילו היה הנער ישן, לא יכול היה גחזי להעירו. חז"ל אכן מצינים באותה סוגיא בירושלמי שגחזי היה פגום מאד במדותיו²⁸.

ופרוץ בערוה. שכן השונמית אומרת לאישה "הנה נא ידעתי כי איש א-להים קדוש הוא עובר עלינו תמיד". אמר רב יונה, הוא קדוש, ואין תלמידו קדוש... כתיב "ויגש גיחזי להדפה". מהו להדפה? אמר רבי יוסי בן חנינה, שנתן ידו בהוד שביופיה, בין דדיה.

אינני בטוח שנכון להבין את הדבר המכוער הזה כפשוטו, מפני שמשמעותו שהיה אדם ירוד ביותר, ואם כך איזה יתרון ראה בו אלישע²⁹? אבל בודאי שהיה זה פגם חמור. הלוא אדם שמתמרר להבין את מצבה של האומה, ולדעת איך לתקן את דרכיה, לא שייך כלל שיהיה פגום בדבר ירוד כזה. אם נחזר לדברי התלמוד בבלי בענין לגבי 'אבן שואבת' ו'שם שמים שחקק בפיה' אפשר להבין שדרכו היתה חצונית, שטחית, המכסה את טומאת ע"ז ומחשבותיה באמירות חסרות כסוי, וביחוס איזו תכונה אלהית דמיונית לחטאת ירבעם. די יהיה שעובדי העגלים ירקדו לפנייהם ויגידו 'אנכי ד' א-להיך' ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני, בזה יצליח גחזי לשמור את האמונה בד'. אבל אין זה המקום להשלים את העיון בדרכו של

27. ספר אורות, אורות התחיה סי' ד עמ' נג.

28. ירושלמי סנהדרין פרק י הלכה ב.

29. אפשר שבטוי זה רומז להבנה עקומה על יניקת האומה מהנהגתה. כפי שבשיר השירים רומזים חז"ל לתפקיד הנמשל בחלק זה של גוף האם. הלוא בדיוק בנושא זה נגעה בקרתו של גחזי על אלישע.

גחזי. ברור שנפילתו מתוך בית המדרש העידה על דמות שרחוקה היתה מלהיות ראויה לשמש את אלישע, וכשלונו גרם לחלול ד' גדול.

לדברי הירושלמי שעינו של גחזי צרה היתה, ניתן להבין שגחזי ידע שבני הנביאים באמת במדרגה גבוהה ממנו. הם באמת היו מתגדלים בלמודו של אלישע, אבל גחזי פחד שאז יפסיד הוא את מעלתו ש'היה גבור בתורה'. אז תחשף חולשתו שבמדותיו הוא פגום מאד, וצריך עבודה גדולה כדי להיות ראוי להיות משרת איש הא-להים.

בעיקר הענין פרשתנו באה ללמד שהמשימה הקשה הזאת אפשרית. אלישע יכול להציף את הברזל. הברזל שקוע אמנם במים, אבל נביאם של ישראל, זה שמחובר אל הנשמה הכללית של האומה, יכול לגלות בו את רוח החיים, ואפילו עם היא חבויה בתוך ברזל כבד, יצליח הוא לגלותה. על ידי כך החזיק אלישע את ממלכת ישראל דור נוסף. זה אינו סתם נס. זה המשך מלאכתו של משה רבנו, אבי הנביאים המובילים את האומה עד הסתלקותה בסוף ימי הבית הראשון. זו אכן מעידה על מדרגתו של 'חסיד עליוני' זה, 'איש א-להים קדוש'. לכן מתבקש למוד ק"ו. אם אלישע יכול היה להציף את הברזל, הרי בודאי גם משה יכול היה, אם כן 'אל תתמה'. זו שליחותם של הנביאים מנהיגי האומה לפעול בתוך הכחות המנהיגים את האומה בתוך מלכות ישראל ומלכות יהודה כדי להבטיח את המשך פעולתם הרוחנית. כדי להבטיח שבעתיד יתחברו משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, ויהיו העצים 'אחדים' ואח"כ 'אחד בידי'.